

מבוא לספרות עממית ותיעודית חלק א', סמסטר א'

Introduction to Folk and Documentary Literature

פרופ' אילנה רוזן

תאור הקורס:

מטרת הקורס היא להציג לסטודנטים בתחילת לימודיהם את סוגות העל של הספרות העממית והספרות התיעודית למן תחילת יצירתן ומחקרן, במיקוד בספרות עברית ובקבוצות יהודיות וישראליות. הקטגוריות המרכזיות להבנת ספרות עממית הן: זמן (תקופה), מקום, קבוצה/ת, יצירה שהיא שילוב של צורה ותוכן או סוגה (ז'נר) ותמה/ת, וגישות למחקר היצירה בהקשריה. בשיעורים נקרא לצירוף הקטגוריות הזה בקיצור: מי, מה ועל מה, ואיך להבין את זה. שיעור המבוא יתחלק לשני חלקים/סמסטרים, שהראשון מהם הוא חובה והשני רשות אך מומלץ למתעניינים בתחום. החלק הראשון יציג בקצרה את כל הקטגוריות שלעיל עם מעט קישורים ביניהן ואילו החלק השני יציע הרחבות לחלק הראשון, יציג מגמות והתפתחויות במחקר הספרות העממית והתיעודית בדגש על המרחב הווירטואלי העכשווי ומחקרים מתקדמים בנושאים אלה.

נגישות לחומרי הקורס:

כל חומרי הקורס, מחקרים ויצירות ספרות עממית/תיעודית, ימצאו באתר הקורס ב"מודל" ויהיו נגישים לרשומים לקורס. בנוסף, לקראת מטלות סמ' ב' של הקורס והמשך הלימודים בתחומן, ימצאו באתר גם חומרי הדרכה מתודולוגיים.

דרישות הקורס:

נוכחות מלאה ופעילה בשיעור. היעדרות מעל ל-25% של השיעורים תגרום לביטול הקורס. קריאת מאמרים וסיפורים לפי התקדמות הקורס, הבאתם לשיעורים ומוכנות לדיון עליהם בשיעור. מבחן בתום הקורס, ציון מעבר בקורס: 60. ניתן להתנסות בכתיבת תשובות לשאלות דומות לשאלות המבחן במהלך הסמסטר, בתיאום עם המרצה.

פרשיות הלימוד וביבליוגרפיה ספרותית ומחקרית

שיעורים 1-2 - תקופות מרכזיות של יצירה עממית:

מקרא: אילנה פרדס, "ציפורה וחתן הדמים – נשים כמיילדות עם בספר שמות", תיאוריה וביקורת 7 (חורף 1995), 89-98.

אגדה ומדרשים: יונה פרנקל, "תלמידי חכמים וביתם", בתוך: הנ"ל, עיונים בעולמו הרוחני של סיפור האגדה (תל אביב: הקיבוץ המאוחד, 1992), 99-115.

ימי הביניים: עלי יסף, "סיפור ומוסר ב'מאה סיפורים'", בתוך: הנ"ל, מאה סיפורים חסר אחד – אגדות כתב-יד ירושלים בפולקלור היהודי של ימי-הביניים (תל אביב: אוניברסיטת תל אביב: תשע"ד), 42-62. ראשית העת החדשה: מבחר מתוך קבצי הסיפורים של אלתר דרויאנוב, ספר הבדיחה והחידוד – ספר הספרים של ההומור היהודי, כרך א 185-191, כרך ג 149-159, 181-187.

העשורים האחרונים: נינה פינטו-אבקסיס, "מופלטה" ו'מידלה' – תמורות בשימוש בכינויים", בתוך הנ"ל, הטווס המגוהץ וחצי האישה – כינויים, הומור ופולקלור בשיח היום-יום של יהודי טיטואן דוברי החכתייה (ירושלים: מכון בן צבי, תשע"ד), 251-263.

שיעורים 3-4 - הגדרות ומחקרים בסיסיים של ספרות עממית:

A. Olrik, "Epic laws of Folk Narrative", in: Alan Dundes (ed), *The Study of Folklore* (New Jersey: Prentice-Hall, 1965), pp. 129 -141.

Lord Raglan, "The Hero of Tradition", *Folklore* 45/3 (Sept. 1934), 212-231 [reprinted in: A. Dundes (ed), *The Study of Folklore*].

תמר אלכסנדר ודב נוי, "קוים לאפיון הסיפור העממי", בתוך: ת' אלכסנדר (עורכת), עד עצם היום הזה... (רמת גן: תג, 1993), 60-39.

הדה יזון, "האסכולה הפורמאליסטית במחקר הספרות העממית", הספרות ג (1971), 84-53.

שיעור 5 - סוגות נרטיביות, מעשייה:

אסתר שלי-ניומן, "ז'ין אל גמרא, שלגיה צפון-אפריקאית: לשאלת הסתגלותן של מעשיות הקסם", מחקרי ירושלים בפולקלור יהודי יא-יב, (תשמ"ט-תש"ן), 102-76.

רוברט דארנטון, "האמת על אימא אווזה", זמנים (1984), 19-4.

טקסטים: "רפונזל" עמ' 44, "הנס-סתום" 544, "כחול הזקן" 545 בתוך: האחים גרים, מעשיות (תרגום: שמעון לוי) (תל אביב: ספרית פועלים, 1994).

שיעור 6 - סוגות נרטיביות, אגדה:

עלי יסף, "האגדה ההיסטורית", בתוך: הנ"ל, סיפור העם העברי (ירושלים ובאר שבע: מוסד ביאליק והוצאת הספרים של אוניברסיטת בן גוריון בנגב, 1994), 58-52, 161-148, 350-325.

עלי יסף, "בשדות ובמדבריות – על מרחב ומשמעות באגדות צפת", קתדרה 116 (2005), 102-68. עליזה שנהר, "אגדות מקום ארצישראליות בסיפורי עם דרוזיים", אריאל 144-143 (תשס"א), 173-165.

עאמר דהמשא, "טארשיחא", בתוך: חיה בר-יצחק ועידית פינטל-גינסברג (עורכות), כוחו של סיפור - ספר היובל לאסע"י (חיפה: ארכיון הסיפור העממי בישראל ע"ש דב נוי, תשס"ח), 407-401.

שיעור 7 - סוגות נרטיביות, סיפורת אישית בין ספרות עממית לתיעודית:

מיכל הלד, "מגבשים סיפוריים", בתוך: הנ"ל, בואי אספר לך [ב'ין טי קונטארי] – עיון רב-תחומי

בסיפורים אישיים של מספרות עממיות דוברות ספרדית יהודית (לאדינו) (ירושלים: מכון בן צבי, יד יצחק בן צבי, תשס"ט), 185-149.

אילנה רוזן, "אם תרצו אין זה רק סיפור אישי - היסטוריה שבעל פה כמעצבת עבר והווה", סדן - מחקרים בספרות עברית, ו (2007), 28-13.

שיעורים 8-9 - סוגות קטנות: בדיחה, חידה, פתגם

בדיחה: דוד נבון, "לאפיונה של הבדיחה: הבלתי נאות המתראה כנאות", מחקרי ירושלים בפולקלור יהודי ד (תשמ"ג), 145-125.

זיגמונד פרויד, הבדיחה ויחסה ללא מודע (תל אביב: רסלינג, 2007), 18-7, 214-193.

טקסטים:

רחמים רג'ואן, ג'וחא (תל אביב: זמורה ביתן, 1984), 55-47.

"The Jewish Buddha Says" – שרשור אינטרנט, קיים במויזל.

חידה: דינה שטיין, "מלכת שבא מול שלמה – חידות ופרשנות במדרש משלי א", מחקרי י-ם בפולקלור יהודי טו (תשנ"ג), 35-7.

יצחק בן מרדכי, "אדיפוס וחידותיו של אפולו", מחקרי ירושלים בפולקלור יהודי יט-כ (תשנ"ז-תשנ"ח), 412-393.

פתגם: חיים וייס, "האם שבר הקש את גב הגמל? שלושה היבטים תיאורטיים בחקר הפתגם", מחקרי ירושלים בפולקלור יהודי כ"א (תשס"א), 182-163.

אילנה רוזן, "זיקנה ומוות בפתגמים של ישראלי מבוגר מרקע אוסטרו-הונגרי", גרונטולוגיה ל"ח (2011), 128-111.

גישות מחקר (אסכולות)

שיעור 10 - סטרוקטורליזם בעקבות קלוד לוי-סטרואס

גלית חזן רוקם, "ניתוח לסיפור השמש התמים בן השם", בתוך: עדנה צ'יצ'יל (עורכת), חודש חודש וסיפורו 1972 (חיפה: אסע"י, 1973), 66-46, 119-110.

מירי יוסוב שלום, "יחד איתה בגיהנום: ניתוח סטרוקטורליסטי של שלושה סיפורי עם יהודים מרומניה באסע"י", מחקרי י-ם בפולקלור יהודי כו (תשס"ט), 134-111.

שיעור 11 - ניתוח ספרותי-פסיכואנליטי ו- ניתוח ספרותי-פמיניסטי

רוית ראופמן, "המטפורה הנשית – בחינת זיקתם של המקסמים במעשיות העממיות לגוף האישה", בתוך: אבידב ליפסקר ורלה קושלבסקי (עורכים), מעשה סיפור – מחקרים בספרות היהודית ב (רמת גן: הוצאת אוניברסיטת בר אילן, 2009), 291-279.

זיגמונד פרויד, מבוא לפסיכואנליזה (תר' חיים איזיק) (ירושלים ותל אביב: שוקן, 1988), "הצנזורה שבחלום", "הסמליות שבחלום" ו"עבודת החלום", 122-88.

ניתוח ספרותי-פמיניסטי

יעל זילברמן, "כמעט הייתי מתה רק אלוהים שלח לי את אליהו הנביא: מעמד, גוף ומיניות בסיפורי חייהן של נשים מזרחיות מבוגרות מבר-שבע", מחקרי י-ם בפולקלור יהודי כ"ח (תשע"ה), 143-181.

שיעור 12 - הסיפור העממי כביצוע (performance) בהקשרים שונים

נילי אריה-ספיר, "שיח פתגמים בין בת ראשונים לאמה", מסכת – אמרי לחוכמה אחותי את ה (2006), 81-69.

מבט אל: גישות עכשוויות: מרחבית (אדם רצון), תרבותית (רוזן על כהנוב ומכבי), שכמותם יילמדו בסמ' ב'.

מבוא לספרות עממית ותיעודית חלק ב', סמסטר ב'
Introduction to Folk and Documentary Literature

פרופ' אילנה רוזן

תאור הקורס:

מטרת הקורס היא להציג לסטודנטים בתחילת לימודיהם את סוגות העל של הספרות העממית והספרות התיעודית למן תחילת יצירתן ומחקרן, במיקוד בספרות עברית ובקבוצות יהודיות וישראליות. הקטגוריות המרכזיות להבנת ספרות עממית הן: זמן (תקופה), מקום, קבוצה/ת, יצירה שהיא שילוב של צורה ותוכן או סוגה (ז'נר) ותמה/ת, וגישות למחקר היצירה בהקשריה. בשיעורים נקרא לצירוף הקטגוריות הזה בקיצור: מי, מה ועל מה, ואיך להבין את זה. שיעור המבוא יתחלק לשני חלקים/סמסטרים, שהראשון מהם הוא חובה והשני רשות אך מומלץ. החלק הראשון יציג בקצרה את כל הקטגוריות שלעיל עם מעט קישורים ביניהן ואילו החלק השני יציע הרחבות לחלק הראשון, יציג מגמות והתפתחויות במחקר הספרות העממית והתיעודית בדגש על המרחב הווירטואלי העכשווי ומחקרים מתקדמים בנושאים אלה.

נגישות לחומרי הקורס:

כל חומרי הקורס, מחקרים ויצירות ספרות עממית/תיעודית, יימצאו באתר הקורס ב"מודל" ויהיו נגישים לרשומים לקורס. בנוסף, לקראת מטלות סמ' ב' של הקורס והמשך הלימודים בתחומי, יימצאו באתר גם חומרי הדרכה מתודולוגיים.

דרישות הקורס:

נוכחות מלאה ופעילה בשיעור. היעדרות מעל ל-25% של השיעורים תגרום לביטול הקורס. קריאת מאמרים וסיפורים לפי התקדמות הקורס, הבאתם ומוכנות לדיון עליהם בשיעורים. מטלות: רפרט על קובץ של ספרות עממית יהודית מאלה שיילמדו בשיעור, או אחרים, באישור המרצה, לפי ההנחיות שלמטה, היקף 2-3 עמ', להגשה עד סוף חודש אפריל, 50% מן הציון הסופי; רפרט על מאמר/פריט מחקרית בתיאום עם המרצה, היקף 2-3 עמ', להגשה עד סוף חודש יולי, 50% מן הציון הסופי (פירוט שתי המטלות בנושאים 9 ו-10 בהמשך).

פרשיות הלימוד וביבליוגרפיה ספרותית ומחקרית

1. ספרות תיעודית כיצירת/תוצר של מאה עתירת אירועים עם השלכה על קבוצות ויחידים: אילנה רוזן, מתוך: חלוצים בפועל – קריאות בספרות תיעודית של ותיקי יישובי הדרום בישראל
2. עיונים מתקדמים בקשרים בין סוגי ספרות ראשיים (כתובה, עממית, תיעודית ועוד): אריאל הירשפלד, "בין סיפור לסיפור-עם בשני סיפורים של ש"י עגנון"
3. עוד סוגות וגם מודוסים:

מירי ברוך, "שירי ערש", מתוך ספרה, סוגיות וסוגים בספרות ילדים

יגאל שוורץ, "קומונסנס, נונסנס וטראומה ביצירת יואל הופמן"

4. סוגות עכשוויות, אוראליות, כתובות ומקוונות, ודרכי הבנתן:

לימור ויסמן-רביד ועדיה מנדלסון-הזז, "סיפורים עממיים מכיכר השוק למרחב הווירטואלי"

- רוית ראופמן ורחל בן כנען, "כיפה אדומה ביער האינטרנט" (ברקע: סוגות נוספות כמו שמועה, לחש, ברכה, קללה, ביטוי, קינה, סטיקר ועוד)
5. עיונים מתקדמים בקטגוריות הלימוד של המבוא חלק א': סטרוקטורליזם למתקדמים: דינה שטיין, "מקרא, מדרש וסטרוקטורליזם"
6. עיונים מתקדמים בקטגורית הלימוד של המבוא חלק א': דמות הגיבור בספרות עממית ובספרות נוער / הרפתקאות:
רחל בן כנען, "חיי הארי פוטר – המתכונת הביוגרפית של גיבור תרבות" לואיס וישי לנדא, "כך בונים גיבור: מן הגיבור הרם לגיבור השוליים, ובחזרה"
7. מקומות ומרחבים ביצירה עממית ותיעודית:
גלית חזן-רוקם, "הים התיכון בסיפור העברי הקדום – פתיחות לדיון" מיכל הלד, "תפיסת מקום בשיר עממי"
נסים קלדרון, "הים התיכון – סיפור על חצי אהבה"
8. פולקלור חזותי וחומרי:
שרה אופנברג, "מגן דוד – דימויים חזותיים של אביר יהודי ימי-ביניים"
אסתר יוהס, "נדונייה כאוסף ביוגרפי"
9. הכרת קבצים מרכזיים לספרות עממית ותיעודית ישראלית-יהודית והכרת מאגרי מחקרים מתאימים:
ספר האגדה, אגדות היהודים, ספר המעשיות בעריכת בן יחזקאל, ממקור ישראל, שבחי הבעש"ט / סיפורי הבעש"ט, ספר הבדיחה והחידוד, ספרי מתילדה כהן סראנו על ספרות עממית יהודית-ספרדית, ועוד.
הנחיות לכתיבת רפרט על קובץ סיפורים: שלב ראשון – לפי השאלות למטלה 2 בקובץ "איך לכתוב עבודת מחקר" שבמודל; שלב שני – סקירה של תפרושת הסיפורים שבקובץ לפי תוכן העניינים, התמקדות בשני נושאים שבתוכן, בחירת סיפור אחד מכל אחד מהנושאים שבחרתם וכתיבת תמצית, שלבי עלילה וסיווג סוגתי/ז'אנרי של כל סיפור, הכל לפי השאלות ההנחיות שבמטלה 3 בקובץ "איך לכתוב עבודת מחקר". בנוסף, על מנת שתתנסחו בצורה נכונה ומיטבית בעבודה בכללותה, יש להיעזר בהנחיות של מטלה 1 לגבי כתיבת פסקה תקינה בעבודה אקדמית. ההתנסות בעבודות אלה תקל ותיידד את לימודי הפרו"ס בשנה ב'!
10. מוכנות לפרו"ס וסמינר: בניית נושא לעבודה, איסוף סיפורים ומחקרים ויצירת רשימות יעילות עליהם, גיבוש שאלות מחקר, פיתוח יכולות כתיבה אקדמית.
הנחיות לכתיבת רפרט על מאמר/פריט מחקרי מהמבוא על שני חלקיו או פריט אחר באישור המרצה: לפי השאלות למטלה 4 בקובץ "איך לכתוב עבודת מחקר" ובהסתמך על ההתנסות שלכם למטלה הקודמת, של כתיבת רפרט על קובץ סיפורים.